

УДК 72.01:7.017.4 (477.83)

НАЦІОНАЛЬНА САМОБУТНІСТЬ У СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРНІЙ ПРАКТИЦІ.

Божинський Б. І., к. арх., доц. кафедри дизайну архітектурного середовища,
Мироненко В. П., д. арх., професор
Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

Анотація. В статті розглянуто питання, що пов'язані з проблемами вжитку самобутніх особливостей у сучасній архітектурі.

Ключові слова: пошуки самобутності, національні особливості, сучасна архітектура.

Актуальність теми. У ХХ сторіччі європейська архітектура тяжіла до глобалізації, а Радянський Союз запровадив цілеспрямоване будівництво – це все понівечило традиційне архітектурне середовище на просторах країн Європи. Архітектура стала нечутлива до певних крайових і народних особливостей, архітектурні взірці стали де в чому однакові й безлиці, це все збіднило архітектурне середовище європейських країн. Тепер це безлице середовище пригнічує мешканців. А тому нині треба застосовувати народні особливості кожного краю в проектах нових будівель, а також відновлювати та зберігати старі будинки, що мають у собі народні, етнічні риси. Україна в бігу ХХ сторіччя дістала спотворене, національно знебарвлене, уніфіковане середовище радянської архітектури. Спроби ігнорувати народні особливості призвели до того, що українські міста й села втрачають самобутні риси. Архітектурно-будівельна діяльність, що уникає самобутніх українських рис, надовго позбавила українські міста й села привабливості. Вони стали виглядати, як безсистемно нашаровані, незалежні одне від одного верстви. Потуги «прикрасити» таку збиранню зовнішнім опорядженням тільки додали в цю ситуацію трагікомічності. Щоб урахувати національні особливості, треба мати коректність, повагу й знання. А це все знівельовано гонитвою за матеріальним зиском. Заразом говорено про пошуки гармонії, але чомусь цю гармонію шукають у відсторонених абстракціях, хоча прямий шлях до неї лежить на поверхні – в національних архітектурних особливостях, що мають увесь набір естетичних та утилітарних засобів для гармонії, та ще й таких, що їх випрацювано віками для місцевого природного середовища. Кожен народ віками відпрацьовував той набір елементів, що якнайліпше є відповідний до його менталітету й до місцевих умов. Проблема в зацікавленості, у волі та в знаннях. А системних знань бракує, це часто й спричиняє відсутність бажання. Тому для України ця справа особливо важлива, бо й натепер вона лишається нагальною.

Зв'язок праці з важливими науковими та практичними завданнями. Це дослідження зроблено відповідно до плану науково-дослідницької діяльності Харківського державного університету будівництва та архітектури; він перебуває в колі наукової праці кафедри дизайну архітектурного середовища, що їй приділено справі відновлювати та зберігати пам'ятки архітектури.

Аналіз останніх публікацій. Народні особливості в архітектурі розглядали, зокрема, Г. Логвин, М. Кияниця, Т. Геврик, С. Д. Сулименко, О. В. Чепелик, Б. С. Черкес, Г. Дружинина, В. П. Орфинський, І. Е. Гришина, Н. Л. Павлов, С. Н. Малахів, П. П. Медведєв, Дж. Говард (Howard J.). На теми загальної теорії про традиції писали: В. Войтович, К. С. Сарингулян, Л. Н. Гумильов, К. П. Іванов, Е. С. Маркарян, К. В. Чистов, С. А. Арутюнов. Про спо-

соби «читати» архітектурний зміст писали Оніанс Дж. (John Onians), Гамон П. (Philippe Hamon).

Мета дослідження: дослідити українські народні звичаї та самобутні особливості щодо їхнього вжитку в сьогочасній архітектурі.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- простежити українські народні звичаї та самобутні особливості в архітектурі як такі;
- дослідити етнокультурні та психосоціальні чинники витвору народної архітектури;
- розглянути зміст і форми, що відбивають українські народні звичаї та самобутні особливості в архітектурі;
- висвітлити засади того, як оберігати, відновлювати та розвивати українські народні звичаї та самобутні особливості в архітектурі.

Об'єктом дослідження є українська архітектура минувшини й сьогодення.

Предметом дослідження є українські етнонаціональні мистецькі та архітектурні традиції та самобутні особливості.

Результати дослідження:

Попри нестримну урбанізацію не всі мешканці прагнуть переселитися у великі міста. Передусім, це представники багатьох малих етносів, які сильно прив'язані до рідних місць, що здатні прогодувати корінну людність. Проте потреби й рівень життя селян потихеньку ростуть. Такі завдання нечасто привертають увагу професіоналів, хоча розв'язки одночасно простих (устійнена типологія) та складних (малий бюджет, некваліфікована робоча сила) завдань дає їм змогу абстрагуватися від глобалізованого середовища великих міст і повправлятися виробляти персональну архітектурну мову, що ґрунтується на синтезі традицій та сучасності.

Традиційна архітектура має яскраво виражену специфіку – навіть нетямущий в мистецтві легко зможе відрізнити її зразки від будь-яких інших завдяки абсолютно певним архітектурним елементам. Серед них – гіллясті візерунчасті кронштейни з різьбленого дерева, артикуляційні сполуки колони й балки; пологі дахи, що створюють виразний силует будівлі; дерев'яні конструкції. Проте найфундаментальніша особливість традиційної архітектури, мабуть, – це концентрація будівель навколо невеликого двору, де ефект перепливу простору зсередини назовні, що став загальним місцем у західній архітектурі, здається винятково доречний. Серед дослідників найбільший інтерес викликали праці тих місцевих архітекторів, чия творчість ґрунтується на глибокій обізнаності з місцевою культурою. Є фахівці з представників сучасного покоління, що не задоволене нинішнім станом національної архітектури й прагне до тоншого синтезу традиції та сучасності.

Щоб максимально зберегти самобутню культуру й унікальний ландшафт, традиційні об'єкти зараховано до списку Всесвітньої спадщини «ЮНЕСКО». По стародавніх повір'ях, становим хребтом культури є місцева природа. Узявши ці принципи за основу, сучасні архітектори-«традиціоналісти» роблять акцент на природних елементах, обігрують характерні елементи народного житла. Водночас на своєрідний «ритуал» перетворюється перехід у різні приміщення. Природні елементи та об'єкти є ключовим елементом національної культури.

Свідомо спрощуючи формальну мову, сучасні архітектори проте демонструють пошану до місцевих будівельних традицій у деталях будівлі й техніці її зведення. Наприклад, використовують перевірені дерев'яні конструкції з пазами та шпильками, що ефективно захищають від обвалення, проте щоб підвищити стійкість, кам'яну кладку доводиться іноді

армувати, а підмурки відлити з бетону. Прикраси, що інколи є складні формою та рясно декоровані, часто зводять до мінімуму, схили даху випрямлено, а декор зведено до простих елементів, що застосовують для огорож. На відміну від сільських будинків з маленькими нечастими віконцями, нову будівлю оснащують величезними розсувними та стулковими вікнами, що забезпечують ефективне провітрювання, природне освітлення та швидку евакуацію в екстрених випадках.

Попри те, що велику частину коштів на традиційну архітектуру надають фундації та бізнес-мережі, не менш важливим буває участь місцевих мешканців (мал.1).

Малюнок 1. Особливості витвору самобутньо-орієнтованої архітектури в сучасних умовах

Групи фахівців іноді керують бригадою селян, що не мали досвіду будівельних робіт. Працюючи у віддаленій і бідній місцевості, архітектору доводиться постійно імпровізувати. Зокрема, стикаючись з проблемою під час закупівлі деревного матеріалу, архітектори вміють порозумітися з місцевими урядовцями, що дають дозвіл на його продаж із конфіскованих запасів. Проекти такої архітектури вражають не просто майстерною вплетеністю у вельми складний і відповідальний контекст, але також ужитком традиційних матеріалів, технологій і форм просторової організації, щоб виробити архітектурну мову, яка є суголосна часові. Враховуючи безпрецедентний будівельний сплеск, що позбавляє міста самобутності, спроби місцевих архітекторів створити сучасну архітектуру з «національним характером» викликають глибоку пошану [2].

Сучасніша архітектура, наслідуючи національному житловому будівництву, з'явилася на Заході в 70-х роках ХХ століття на хвилі повернення до гуманістичних цінностей; її

названо стилем «vernacular». Іноді «vernacular» розуміють просто як котедж із сучасними просторами всередині зрубу. Такий будинок називають «vernacular» не тому, що тут є чіткі асоціації з традиційним житлом – це не так. Такий будинок не можна зарахувати до якоїсь однієї традиції. Бо традиційні особливості можуть брати потроху звідусіль. Цього буває досить, бо ж навіть у своєріднішому архітектурному «есперанто», «vernacular» доби глобалізму, тобто самобутньо-національні відмінності в архітектурі, поступово зникають. Іноді традиційним будинком насправді готові назвати просто будинок зі скатними дахами та двома ліхтарями. Японська традиція, наприклад, щоб виявитися, може навіть не мати власне будинку – досить надзвичайно графічних, медитативно складених дерев'яних поверхонь із паличок і рейок. Скандинавську традицію проявляють так: уздовж стін вибілені соснові дошки й коминок у центрі, велика їдальня-кухня в одному просторі. Але ці всі сильні національні особливості – вони є гладкі, чіткі; це «дайджест». Стіни часто «вдягнено» в погано оброблені поверхні колод, усередині будинку й за його межами – дерев'яні панелі, так що навіть натяку на «журнальну архітектуру» немає. Японська традиція помітна на темному фасаді, але не очевидна в інтер'єрі, вона переважає в ужитку більш-менш яскраво-червоної сосни й модрина. Цілковитим виявом того, що цей будинок сильно тяжіє до «vernacular», тобто презентує традиційний символ – це концентрація роботи з місцевими матеріалами – часто з деревом. Таке враження, що архітектор у такому разі має за втіху спостерігати за роботою різних «планочок» і «рейочок» конструкції, що творять різні структури; як у переважній більшості горизонтальні рейочки пасують до вертикальних, а численні й різноманітні – всі вони складають ці суглоби.

Так, на «Експо» в Ганновері всесвітньо відомий швейцарський архітектор Петер Тсумтор презентував дизайн дерев'яних грат. Це свідчить про те, що в своєму справжньому значенні архітектура зводиться до двох блоків у тій чи тій формі й у погляді на це з'єднання. Що насправді відбувається в такому традиційному будинку? Архітектор заворожений ритмом доладних поверхонь. Вони не можуть бути більші, ніж вони є, ритмічніші, більші чи менші, скрізь – гармонія. Але принцип занурення в дуже неквапливий темп часто нерівномірніший. Саме це є чудове й незвичайне в таких будинках. Внутрішній простір такого будинку насправді – затим, що він не є сучасний, – справді зручний, без особливих архітектурних досліджень. Традиційний будинок складається з багатьох просторів. Іноді це справді церемоніальні кімнати: «вітальня», «їдальня», передпокій [3]. Сполучені між собою, часто вони містяться в одному ансамблі.

Можна виділити декілька основних аргументів прихильників національних мотивів в архітектурі. По-перше, гармонійне зливатися з природою – це ідея, що цілком ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті. По-друге, властивості архітектури як такої є як зовнішні: поліхромність, об'ємність, силуєтність, так і внутрішні: (спів)масштабність, об'ємність (об'єм «уливається»), присутність функціональної засади (т. з. реалізм). Варто назвати такі суперечливі властивості архітектури (мистецтва загалом), як патріотизм (ідейність), синтез з іншими мистецтвами й ансамблетвірні тенденції. Всі «національні мотиви» викликають певні сумніви, принаймні, жодне з них не належить, безумовно, тільки до однієї якоїсь національної архітектури. Тоді як власне самобутнє лишається в таких будовах невловиме.

Коли заходить про самобутню архітектуру, автори неминуче мають на увазі передусім стародавню архітектуру [1]. Тоді як вважають, що архітектура після XIX ст. потребує розлого обґрунтувати свою «самобутність». Здається позбавлено значення і погляд, що вважає за справжнього творця національно-самобутньої архітектури якісь аморфні «народні маси». Виходить, що, як раніше «істинно національною» оголошували тільки доіндустрію культуру, так, у цьому разі, до народу записують тільки «низькі майнові класи». Місцеві архітектори (в тому числі й чужоземного походження) насправді поставали в ролі представників народу, маючи нагоду сказати – мовою мистецтва – те, що прості люди, яких часто позбавлено хоч якихось прав і знань, не могли виразити. Відмінностями самобутньої архітектури є як сприятливіші умови її існування (інша будівельна політика держави), так і згадувана

поліхромність [4], [5]. На технічному рівні наявні істотні відмінності. Видається за доцільне використовувати для їхнього опису формулу, що ввели теоретики постмодернізму – «вернакуляр» – позначаючи місцеві традиції. Справді, сучасна архітектурна теорія більше уваги приділяє проявам регіоналізму в архітектурі, ніж певним національним школам. Тому аналіз практичних і теоретичних пошуків у напрямі самотутності в архітектурі особливо важливий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилявский В. И. Национальные особенности русской архитектуры / – Л., 1970.
2. Бабуров В. Лицзянский «вернакуляр» / Archinews. – М., 2007.
3. Архитектура есперанто / Постройка. Ремонт и интерьер. – М., 2009.
4. Орлова Е. Ю. «Русский стиль» в архитектуре и национальной культуре России / Автореферат диссертации. – Новосибирск, 2009.
5. Саблин И. Д. Историографические и методологические проблемы изучения архитектуры классицизма // Автореферат диссертации. – М., 1998.

УДК: 726.5

**ПРОЕКТИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПРИХОДСКИХ ХРАМОВ НА ОСНОВЕ
ТИПОВЫХ ОБЪЕМНО-ПЛАНИРОВОЧНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ**

Борисов С. В., член союза архитекторов России

Московский архитектурный институт (Государственная академия)

Тел. (499) 138-20-48

Аннотация. В статье предложен принцип формирования объемно-планировочных решений храмов из типовых элементов. Рассмотрены варианты их компоновки. Предложены принципы размещения объектов культурного наследия в действующем храме.

Ключевые слова: храмостроительство, типовой объемно-планировочный элемент, объект культурного наследия.

Постановка проблемы. Массовое строительство сельских приходских церквей ставит вопрос о совершенствовании методики создания их архитектурных решений.

Цель работы: уточнение аспектов проектирования приходских храмов на основе применения типовых объемно-планировочных элементов.

Задачи работы:

- Обосновать необходимость преемственности современного храмостроительства по отношению к исторической архитектуре.
- Рассмотреть вопросы проектирования приходских храмов на основе типовых объемно-планировочных элементов.
- Определить особенности храмов, предназначенных для размещения в них православных святынь – объектов культурного наследия.